

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра економічної кібернетики та прикладної економіки

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан економічного факультету
Віталій ДЯЧЕК
“16 серпня” 2025 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Економіко-математичні методи та моделі

рівень вищої освіти _____ перший (бакалаврський) _____

галузь знань _____ Управління і адміністрування _____

спеціальність _____ 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність _____

освітня програма _____ Підприємництво, торгівля та біржова діяльність _____

вид дисципліни _____ обов'язкова _____

факультет _____ економічний _____

2025/ 2026 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою економічного факультету

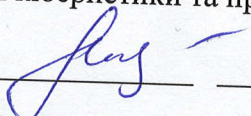
« 26 » серпня 2025 року, протокол № 18

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Олена НІКОЛАЄВА, канд.. фіз.-мат. наук, доцент кафедри економічної кібернетики та прикладної економіки

Програму схвалено на засіданні кафедри економічної кібернетики та прикладної економіки

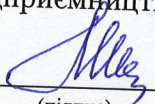
Протокол від « 26 » серпня 2025 року № 1

Завідувач кафедри економічної кібернетики та прикладної економіки

 _____ Тамара МЕРКУЛОВА
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

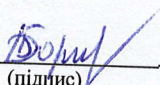
Гарант освітньо-професійної програми «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

 _____ Дар'я МИХАЙЛЕНКО
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією економічного факультету

Протокол від « 26 » серпня 2025 року № 1

Голова методичної комісії економічного факультету

 _____ Дар'я ЗАГОРСЬКА
(підпис) (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Економіко-математичні методи та моделі» складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки бакалавра за спеціальністю 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність (освітня програма: Підприємництво, торгівля та біржова діяльність).

перший (бакалаврський)

(назва рівня вищої освіти)

спеціальності (напрямку) 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність

Предметом вивчення навчальної дисципліни є оптимізаційні та економетричні методи та моделі.

Програма навчальної дисципліни складається з таких розділів:

1. Оптимізаційні методи та моделі.
2. Економетричні методи та моделі.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Економіко-математичні методи і моделі» є засвоєння теоретичних та практичних знань щодо кількісної оцінки взаємозв'язків економічних показників для різних масивів економічної інформації, а також визначення методів кількісного вимірювання зв'язків, які доцільно використовувати в кожному конкретному випадку

- ознайомити студентів зі спеціальними розділами економіко-математичного моделювання, необхідного для розв'язку теоретичних та практичних задач економіки;
- розвинути логічне та алгоритмічне мислення;
- вироблення у студентів уміння проводити оптимізаційний, економетричний аналіз економічних та прикладних задач;
- оволодіння математичними методами дослідження та розв'язання задач, а за можливістю й складання математичних моделей задач.

1.2. Основним завданням вивчення дисципліни є засвоєння методів побудови економіко-математичних моделей і визначення можливостей їх використання для опису, аналізу та прогнозування реальних економічних процесів. Курс передбачає опанування студентами знань щодо сутності оптимізаційного та економетричного моделювання, дослідження на предмет визначення специфікації економічної моделі і обчислення її параметрів, оцінки якості самої моделі і економіко-статистичного тлумачення отриманих результатів, використання прикладних програм при проведенні розрахунків на ПЕОМ та розробці практичних рекомендацій з прийняття рішень.

1.3. Кількість кредитів – 4

1.4. Загальна кількість годин – 120

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов'язкова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-й	2-й
Семестр	
3-й	3-й
Лекції	
32 год.	
Практичні, семінарські заняття	
-	
Лабораторні роботи	
32 год.	
Самостійна робота, у тому числі індивідуальні завдання	
56 год.	

1.6. Заплановані результати навчання

Компетентності:

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та проблеми у сферах підприємницької, торговельної та біржової діяльності або в процесі навчання, що передбачає застосування теорій та методів організації і функціонування підприємницьких, торговельних, біржових структур і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;

ЗК5. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій;

СК1. Критичне осмислення теоретичних засад підприємницької, торговельної та біржової діяльності.

СК2. Здатність обирати та використовувати відповідні методи, інструментарій для обґрунтування рішень щодо створення, функціонування підприємницьких, торговельних і біржових структур.

Результати:

ПРН1. Використовувати базові знання з підприємництва, торгівлі і біржової діяльності й уміння критичного мислення, аналізу та синтезу в професійних цілях.

ПРН4. Використовувати сучасні комп'ютерні і телекомунікаційні технології обміну та розповсюдження професійно спрямованої інформації. у сфері підприємництва, торгівлі та біржової діяльності.

1.7. Пререквізити: дисципліні ЕММ мають передувати вища математика, інформатика, теорія імовірностей і математична статистика.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Оптимізаційні методи та моделі

Тема 1. Математичне моделювання як метод наукового пізнання економічних процесів і явищ. Методологічні основи моделювання.

Тема 2. Типи оптимізаційних моделей. Графічний метод розв'язування оптимізаційних задач. Теореми оптимізації.

Тема 3. Симплексний метод розв'язання оптимізаційних задач. Симплексний метод с побудовою ДБР. Штучний базис.

Тема 4. Двоїста задача. Теореми двоїстості. Види моделей.

Тема 5. Транспортна задача. Методи побудови ДБР. Метод потенціалів.

Розділ 2. Економетричні методи та моделі.

Тема 6. Лінійна економетрична модель. Оцінка параметрів, перевірка значущості. Перевірка на адекватність. Прогнозування. Довірчі інтервали.

Тема 7. Специфікація моделей. Нелінійні моделі. Порівняння моделей.

Тема 8. Багатофакторні моделі. Теорема Гаусса-Маркова. Методи побудови багатофакторних моделей.

Тема 9. Фіктивні змінні. Фіктивні змінні у сезонному аналізі.

Тема 10. Особливі випадки: мультиколінеарність, гетероскедастичність, автокореляція.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин				
	денна форма				
	усього	у тому числі			
		л	практичні лабораторні.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6
Розділ 1. Оптимізаційні методи та моделі					
Тема 1. Математичне моделювання як метод наукового пізнання економічних процесів і явищ. Методологічні основи моделювання.	11	2	3		6
Тема 2. Типи оптимізаційних моделей. Графічний метод розв'язування оптимізаційних задач. Теорема оптимізації.	12	4	3		5
Тема 3. Симплексний метод розв'язання оптимізаційних задач. Симплексний метод с побудовою ДБР. Штучний базис.	14	4	4		6
Тема 4. Двоїста задача. Теорема двоїстості. Постоптимізаційний аналіз моделей.	8	2	1		5
Тема 5. Транспортна задача. Методи побудови ДБР. Метод потенціалів.	15	4	5		6
Разом за розділом 1	60	16	16		28
Розділ 2. Економетричні методи та моделі					
Тема 6. Лінійна економетрична модель. Оцінка параметрів, перевірка значущості. Перевірка на адекватність. Прогнозування. Довірчі інтервали.	12	4	2		6
Тема 7. Специфікація моделей. Нелінійні моделі. Порівняння моделей	14	4	5		5
Тема 8. Багатофакторні моделі. Теорема Гаусса-Маркова. Методи побудови багатофакторних моделей	16	4	6		6
Тема 9. Фіктивні змінні. Фіктивні змінні у сезонному аналізі	8	2	1		5
Тема 10. Особливі випадки: мультиколінеарність, гетероскедастичність, автокореляція.	10	2	2		6
Разом за розділом 2	60	16	16		28
Усього годин	120	32	32		56

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Види математичного моделювання. Структурні елементи математичної моделі. Побудова економіко математичної моделі оптимізації випуску.	3
2.	Типи оптимізаційних моделей. Графічний метод розв'язування оптимізаційних задач.	2
3.	Теореми оптимізації. Симплексний метод розв'язання оптимізаційних задач. Симплексний метод с побудовою ДБР. Штучний базис.	4
4.	Двоїста задача. Теореми двоїстості. Постоптимізаційний аналіз моделей.	2
5.	Відкрита і замкнена транспортна задача. Методи побудови ДБР. Метод потенціалів	5
6.	Специфікація економетричних моделей. Лінійні і нелінійні моделі. Порівняння моделей.	2
7.	Побудова лінійної однофакторної регресійної моделі та перевірка її на адекватність	2
8.	Побудова однофакторної нелінійної моделі.	3
9.	Побудова моделі множинної лінійної регресії, перевірка на адекватність і її використання для точкового та інтервального прогнозування.	4
10.	Економетричні моделі з фіктивними змінними. Фіктивні змінні у сезонному аналізі	1
11.	Побудова функції Кобба-Дугласа як моделі множинної нелінійної регресії	3
12.	Особливі випадки: мультиколінеарність, гетероскедастичність, автокореляція.	1
	Разом	32

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1.	Підготовка до лекцій	10
2.	Виконання домашнього завдання	10
3.	Підготовка до контрольної роботи	5
4.	Консультації з викладачем	5
5.	Робота з літературою та електронними виданнями	26
6.	Разом	56

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання відсутні за навчальним планом.

7. Методи навчання

Проведення лекційних, практичних занять з використанням пояснювально-ілюстративних матеріалів та технологій дистанційного навчання.

Виконання контрольної роботи.

Застосування інноваційних технологій електронного навчання.

Також передбачена самостійна робота з можливістю консультацій з викладачем, e-learning за окремими темами.

8. Методи контролю

7.1. Поточний контроль

Практичні завдання виконуються в комп'ютерному класі з використанням MS Excel у вигляді аналітично-розрахункових задач – основної задачі та задачі підвищеної складності. Результатом кожного практичного завдання є звіт, який виконується самостійно та файл в електронному вигляді. Студент отримує оцінку за виконання кожного із завдань.

Для того щоб отримати допуск до підсумкового контролю (до написання екзаменаційної роботи), студент в семестрі має набрати мінімум 10 балів з максимальних 60, які надаються за виконання завдань поточного контролю.

7.2. Підсумковий контроль:

здійснюється як письмова екзаменаційна робота за матеріалам всього курсу, яка включає:

- тестові завдання;
- практичні завдання.

Підсумкова оцінка з дисципліни становить суму балів отриманих за результатами поточного і модульного контролю за усіма темами, а також за виконання контрольної роботи.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання											Контрольні роботи, передбачені навчальним планом	Разом	Екзаменаційна робота	Сума
Розділ 1					Розділ 2									
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10					
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	10	60	40	100	

T1, T2 ... T10 – теми розділів, кількість балів за тему відповідає оцінці за відповідну лабораторну роботу.

Критерії оцінок

Форма контролю	Максимальна кількість балів	Мінімальна кількість балів
Практична робота в аудиторії, самостійна робота: 10 тем по 5 балів	10×5=50 балів	10×3=30 бали
5 балів – в звіті з практичної роботи наведені докладні і правильні розв'язання основного завдання і завдання підвищеної складності; відповіді на питання показують, що		

студент глибоко та міцно засвоїв теоретичний матеріал і оволодів практичними навичками		
4 бали - в звіті з практичної роботи наведене правильне і докладне розв'язання основного завдання, або основне завдання і/або завдання підвищеної складності розв'язані з несуттєвими помилками; під час відповідей на питання студент грамотно викладає програмний матеріал, не допускаючи значних помилок, впевнено виправляє окремі помилки після додаткових питань.		
3 бали - ставляться в тому випадку, якщо в звіті основне завдання розв'язано з грубими помилками, які відображують істотні прогалини в знаннях студента; під час відповідей на питання студент допускає неточності, не знає теоретичний матеріал в повному обсязі, слабо володіє практичними навичками		
2 бали - ставиться в тих випадках, коли розв'язання не отримане до кінця, не доведене до правильної відповіді.		
Контрольна робота (всього 10 балів)	10	5
Тестове завдання : 10 завдань (за кожне завдання 0,5 б.)	5	
Практичне завдання – 5 балів	5	
Усього за семестр	60	30
Екзаменаційна робота, всього	40	20
<u>тестове завдання</u> : 20 завдань (за кожне завдання 1 б.)	20	
<u>практичне завдання</u> : 2 завдання по 12 і 8 балів відповідно 18-20 балів : обидві завдання виконані в повному обсязі і мають правильне розв'язання, опис якого в роботі виконано без теоретичних і граматичних помилок; 14-17 балів : одне із завдань, або обидва виконані не в повному обсязі (70-80%); звіт описує не всі етапи розв'язання або містить несуттєві помилки; 10-13 балів : практичні завдання виконані в обсязі (50-60%) або розв'язані з грубими помилками, опис розв'язання дуже стислий, містить не всі етапи розв'язання, а також суттєві помилки; 1-10 балів : практичні завдання виконані в обсязі менше 50% або розв'язані з великою кількістю грубих помилок; студент слабо орієнтується в матеріалі, описує зроблене невпевнено і неграмотно.	20	
Сума	100	50

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для дворівневої шкали оцінювання
50 – 100	зараховано
1-49	не зараховано

10. Рекомендована література

Основна література

1. Ніколаєва О.Г. Економіко-математичні методи та моделі. В 2-х частинах. Частина 1. Оптимізаційні моделі : навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Економіка» / О. Г. Ніколаєва, Є. В. Свіщова. – Харків : «Мадрид», 2021. – 256 с.
2. Економетрія. Підручник. Затверджено МОНУ / Здрок В. В., Лагоцький Т. Я. – К., 2010. – 541 с.
3. Назаренко О. М. Основи економетрики: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 392 с.
4. Наконечний С. І., Терещенко Т. О. Економетрія. – К.: КНЕУ, 2001. – 192с.

Допоміжна література

1. Лук'яненко І. Г., Краснікова Л. І. Економетрика: Підручник. – К.: Товариство «Знання», КОО, 1998. – 494 с.
2. Корольов О. А. Економетрія: Навч. посіб. – К.: Київ. нац. торгово-еко. унт, 2000. – 660 с.
3. Introduction to Econometrics by Christopher Dougherty (2011-04-30) Paperback Bunko – January 1, 1811
4. Науменко В. І. Впровадження методів прогнозування і планування в умовах ринкової економіки. – К.: Генеза. – 2001. – 256с.
5. Прикладна економетрика : навч. посіб. : у двох частинах. Частина 1 : [Електронне видання] / Л. С. Гур'янова, Т. С. Клебанова, С. В. Прокопович та ін. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. – 235 с.
6. Ніколаєва О. Г. Економетричне оцінювання факторів впливу на трудовий потенціал України /О. Г. Ніколаєва, Є.В. Свіщова // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки» // № 6(50), 1 т., 2021. – С. 77-86.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Матеріали дистанційного курсу «Економіко-математичні методи та моделі» - Спосіб доступу: URL: <https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=7147/>
2. Відео-лекція за темою «Графічний метод розв'язання задач лінійного програмування» URL: https://www.youtube.com/watch?v=c_DhlSInACI
3. Відео-лекція за темою «Завдання лінійного програмування. Симплекс-метод» [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: <https://www.youtube.com/watch?v=uwOeBwCyeK8>
4. Відео-лекція за темою «Алгоритм методу потенціалів для розв'язання транспортних задач» [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: <https://www.youtube.com/watch?v=UMp46RroZT8>
5. Навчально-методичні матеріали з дисципліни "Економетрика" [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: URL: <http://ekonometrika.ho.ua/>. – Загол. с екрана.

6. Відео-лекція за темою «Регресійний аналіз в Excel (1) Лінійна однофакторна модель»– Спосіб доступу: [URL:https://www.youtube.com/watch?v=r3e4JXs9HrA&t=284s](https://www.youtube.com/watch?v=r3e4JXs9HrA&t=284s)
7. Відео-лекція за темою «Регресійний аналіз в Excel (2) Нелінійна однофакторна модель»– Спосіб доступу: https://www.youtube.com/watch?v=qkuy0f_6i8A&t=65s
8. Відео-лекція за темою «Регресійний аналіз в Excel (3) Лінійна багатофакторна модель»– Спосіб доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=B3qdbj5wOsY&t=232s>
9. Відео-лекція за темою «Регресійний аналіз в Excel (3) Нелінійна багатофакторна модель» – Спосіб доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=3cZY28lm0i4&list=PL0lxPY6Csev2pi24s0jUYrQ8qvHoiX5pr&index=4>
10. Модель лінійної регресії - <https://www.youtube.com/watch?v=O-zsZ9ojL9s>
11. <https://www.youtube.com/watch?v=s2YUPqsE7XA>
12. Попередній аналіз даних - https://www.youtube.com/watch?v=aY3z9_Idh4w.